

TISHLARNING TUZILISHI VA SHAKLLANISHI

Batirova Shaxlo

Toshkent tibbiyot akademiyasi
Stomatologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Tishlar inson organizmining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ovqatni maydalash, talaffuzni shakllantirish va estetik ko'rinishni ta'minlash kabi asosiy vazifalarni bajaradi. Tishlarning tuzilishi va shakllanish jarayoni (odontogenez) murakkab biologik jarayon bo'lib, bir necha bosqichda amalga oshadi. Ushbu maqolada tishlarning tuzilishi, ularning rivojlanish bosqichlari va funksional ahamiyati haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit so'z: embrion, kesuvchi, pulpa, periodontal, dentin, ildiz, kerries, flyuoroz

Tish — odamlarga ovqatni tishlab uzib olish, chaynash va tutib turish uchun xizmat qiladi va bundan tashqari, ba'zi tovushlarni talaffuz etishda ham qatnashadi. Embrional rivojlanish davrida tish epitelial burmalar — tish plastinkalaridan hosil bo'ladi. Homiladorlikning 5-haftasidayoq homilada tish shakllana boshlaydi. Tishlar ketma-ket joylashib, tish yoyi yoki qatorini hosil qiladi. Katta yoshdagi kishilarda har bir tish qatorida shakli va ildizlar soni bilan bir-biridan farq qiladigan 16 ta tish: 4 ta kesuvchi, 2 ta qoziq, 4 ta kichik jag' va 6 ta katta jag' tishlar joylashgan. Yuqori va pastki tish qatorlari ma'lum munosabatda jipslashadi. Odatda, sut va doimiy tishlar bo'ladi. Sut tishlari 20 ta, doimiy tishlar 32 ta bo'ladi. Sut tishlar doimiy tishlar shakliga o'xshash, lekin kichik va ildizi birmuncha kaltaroq, emali ko'kish, kichik oziq tishlari bo'lmaydi; ular emizikli yoshda yorib chiqadi va doimiy tishlar bilan almashguncha, ya'ni 12— 13 yoshgacha turadi. Bolalar tishining shakllanishida ayolning homiladorlik davrida sifatli ovqatlanishi va bolalarni to'g'ri ovqatlantirish muhim ahamiyatga ega.

Tishlar shakliga ko'ra 4 xil:

Kesuvchi tishlar-oldingi tishlar bo'lib, ovqatni kesish uchun xizmat qiladi. Ular tekis va ponasimon shaklda bo'lib, 1 ildizli.

Qoziq tishlar- uzun, o'tkir uchli, 1 ildizli bo'lib, oziqni qirqish vazifasini bajaradi.

Kichik oziq tishlar-yassi yuzaga ega, 1 ildizli, chaynash vazifasini bajaradi.

Katta oziq tishlar-kengroq va yassi yuzaga ega, 1 necha tish bo'rtiqlari mavjud, 2-3 ildizli. Ovqatni chaynash vazifasini bajaradi.

Tish tuzilishi: tish toji, bo'yin va ildizidan iborat. Toj va ildizni tish bo'yni chegaralab turadi. Tish bo'yni toraygan bo'lib, uning atrofidagi shilliq qavat milk bilan o'rab olingan. Toj va ildiz ichida tish bo'shlig'i hamda ildiz kanallari bor. Kanal ildiz oxirida teshik orqali tish bo'shlig'iga ochiladi, bu teshik orqali tish bo'shlig'iga qon tomirlari va nerv tolalari o'tadi. Tishning asosiy qismini dentin tashkil etadi. Toj kismi emal, ildizi suyak to'qima (sement) bilan qoplangan. Tish ildizi va suyak katakchasi orasida uni ushlab turuvchi boylamlar (paylar) bor; ularni ildiz qobig'i yoki periodont deyiladi. Periodont boylamlari tishni jag' suyagiga ulaydigan elastic tolalardan iborat bo'lib, chaynash paytida tishga bosim tushganda uni saqlashga yordam beradi. Periodontdan tish bo'shlig'iga tishni oziqlantiruvchi tomirlar va nervlar kiradi. Tish ichidagi bo'shliqda tish eti yoki pulpa bilan to'lgan ildiz kanali bor. Pulpa g'ovak biriktiruvchi to'qima, tomirlar, nervlar va har xil hujayralardan tuzilgan. Pulpada tishdagi qattiq to'qimalarning moddalar almashinuviga yordam beradigan hujayralar — odontoblastlar bor. Ulardan kanalchalar orqali dentin ichiga kirib boruvchi shoxchalar (tarmokchalar) chiqadi.

Tish kurtagida birinchi dentin, keyin emal hosil bo'ladi. Avval ular, asosan, organik moddalardan iborat o'ziga xos to'qimadan tuzilgan bo'lib, keyinchalik homiladorlikning 5-oyi oxiriga kelib, bu oraliq moddalarga mineral moddalar, asosan, kalsiy tuzlari singiy boshlaydi. Mineral tuzlar kristall holida o'tirib, emal va dentinga qattqlik beradi. sut hamda doimiy tishlarning dentin va emaldan tuzilgan koronkasi tish chiqishidan oldinoq shakllanib bo'lgan bo'ladi. Emal juda qattiq bo'lib, tarkibida 96% gacha, dentinda esa 72% cha anorganik (mineral) moddalar bor. Tish chiqishi ma'lum muddat va tartib asosida bo'ladi. Bolalarda birinchi bo'lib pastki, keyin yuqori kesuvchi tishlar chiqadi (6—8 oygacha), bola 8—12 oyligida avval pastki yon, keyin yuqorigi yon kesuvchi tishlar chiqadi. So'ngra tartib bilan birinchi oziq (12—16 oy), qoziq (16—20 oy) va ikkinchi oziq tish (20—30 oy) chiqadi. Sog'lom bolalarda bu muddat bir oz ilgariroq yoki kechroq kechishi mumkin. Ko'pincha bola 2 yasharligida 20 ta sut tish chiqib bo'ladi. Tish chiqishi fiziologik jarayon bo'lib, odatda, og'riq bilan kichadi. Bu davrda bola isitmalashi, milki yallig'lanib, qichishishi mumkin. U bezovta bo'la boshlaydi va qattiq narsalar (qoshiq, suyakdan qilingan va boshqalar)ni milkiga ishqalagisi keladi, so'lak bezlarining faoliyati tezlashganligi tufayli ko'p so'lak ajrala boshlaydi, bolada betoblik alomatlari paydo bo'lsa, darhol vrachga ko'rsatish zarur.

Doimiy tishlar 5—6 yoshdan chiqa boshlaydi; dastlab birinchi katta oziq tish chiqadi. 6—8 yoshda markaziy kesuvchi tish (oldin pastki, keyinyuqorigi), 9—10 yoshda yon kesuvchi tishlar, 12—14 yoshda qoziq va kichik oziq tish sut tishlar oʻrniga almashinib chiqadi. Ikkinchi katta oziq tish 14 yoshda, aql tish esa, odatda, 16 dan 25 yoshgacha chiqadi.

Doimiy tishlar chiqishidan oldin sut tishlar ildizi soʻrila boshlaydi, bu chiqib kelayotgan doimiy tishlar koronkasi tegib turgan yerdan boshlanadi. Atrofidagi toʻqimalar shishadi. Tish shikastlanganda oʻz vaqtida stomatolog vrachga murojaat qilish kerak. Tish yangi shikastlanganda davo qilinsa, uning ildizi saqlab qolinadi.



Tish kasalliklaridan eng koʻp tarqalgani uning chirishi-kariesdir. Tish kasalliklarining vujudga kelishida tishda hosil boʻladigan qatlamlar muhim rol oʻynaydi. Tish chirishi oʻz vaqtida davolanmasa, pulpaga utib, uni yalligʻlantiradi. Keyinchalik yalligʻlanish tish atrofidagi toʻqimaga oʻtadi. Hatto chirib yemirilgan tishni muddatidan oldin olib tashlash bola jagʻining oʻsishini tuxtatadi va tish rivojlanishining buzilishiga olib keladi. Agar tish atrofida yalligʻlanish boʻlsa, koʻpincha doimiy tishlar kurtagi shikastlanadi. Lekin doimiy tishlarning chiqishiga sut tishlar toʻsqinlik qilayotgan boʻlsa, ularni olib tashlash uchun stomatologga murojaat qilish kerak. Doimiy tishlarni olib tashlash esa organizm uchun zararsiz deb boʻlmaydi. Tishni davolab boʻlmagan takdirdagina olib tashlanadi.



Tish chirishidan tashqari flyuoroz, tishning patologik siyqalanishi va gipersteziyasi (sezuvchanligi ortishi) kabi kasalliklari ham uchraydi.

Tish flyuorozi ichiladigan suvda fluor miqdori ortib ketishi bilan bog'lik bo'lib, uning oldini olish uchun suv fitorsizlantiriladi.

Tishni va og'iz bo'shlig'ini to'g'ri parvarish qilish tish kasalliklarining oldini olish va o'z vaqtida davolash imkonini beradi. Yilda 2 marta stomatolog vrachga ko'rinib, u tavsiya etgan turli profilaktik chora va davoni beqamu-kust bajarish tish holatini yaxshi saqlashda muhim rol o'ynaydi.

Tishlarning klinik formulasi:

Raqamlash	O'ng	Chap
Yuqorigi	18,17,16,15,14,13,12,11	21,22,23,24,25,26,27,28
Pastki	48,47,46,45,44,43,42,41	31,32,33,34,35,36,37,38